

הדלקה והבדלה - איזה קודם?

רב דניאל שטיין

א. משנה זכאים (פט, א) - כל התדיר מחבירו קודם את חברו, התמידין קודמין למוספין, מוספי שבת קודמין למוספי ר"ח, מוספי ר"ח קודמין למוספי ר"ה, שנאמר מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה. [תוס' ד"ה כל - תימה דבפרק תמיד נשחט (פסחים נח, ב) אמרינן מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד שנאמר העולה עולה ראשונה ל"ל תיפוק לי מהכא].

ב. שו"ע (סימן כה סעיף א) - אחר שלבש טלית מצוייץ יניח תפלין, שמעלין בקודש. והמניחין כיס התפלין והטלית לתוך כיס אחת, צריכין ליוזר שלא יניחו כיס התפלין למעלה, כדי שלא יפגע בהם תחלה ויצטרך להניחם קודם הטלית כדי שלא יעבור על המצוה. הגה: מיהו אם תפלין מזומנים בידו ואין לו ציצית, אין צריך להמתין על הציצית, אלא מניח תפלין וכשמביאים טלית, מעטפו. [משנה ברורה (ס"ק ז) - וכן בתדיר ושאינו תדיר דקי"ל תדיר קודם אם אין התדיר לפנינו א"צ להמתין].

ג. שו"ע (סימן רפו סעיף ד) - היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוספין, כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוסף עד ו' שעות (ומחצה, טור) שהוא זמן תפלת מנחה, צריך להתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף וכו'. וי"א דהיינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתיהן, כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה, אבל אם א"צ עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף. הגה: וכו' ויש מי שהורה שאין עושים כן בצבור להקדים תפלת מנחה לתפלת מוסף, כדי שלא יטעו. [משנה ברורה (ס"ק יג) - ואם הוא סמוך לערב ואין לו שהות להתפלל שתיהן יתפלל מוסף דמנחה יש לה תשלומין בערבית משא"כ במוסף ובספר דגול מרבבה חולק עליו מהירושלמי שמפורש להיפוך וכן הקשה עליו בספר בית מאיר ובחידושי הגרע"א מיישבו בדוחק].

ד. גמרא פסחים (קיד, א) - ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום, מפני שהיין גורם לקידוש שתאמר. דבר אחר ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. והילכתא כדברי בית הלל.

ה. מטה אפרים (סימן תקפא סעיף ו) - ויראה לי שבמקומות שאומרים אותו אחר גמר התפלה. אזי בראש חודש יש להקדים מזמור ברכי נפשי למזמור אורי וישעי. וכן במקומות שאומרים אותו אחר תפלת שחרית ונוהגין גם כן לומר שיר של יום אחר תפלת שחרית. יש להקדים השיר של יום לפי שהוא תדיר. וכן ברכי נפשי הוא תדיר בכל ר"ח.

ו. תוס' ברכות (כה, א) ד"ה הלכה - מכאן יש ליוזר ביוה"כ להתפלל תפלת שחרית קודם שש שעות ומחצה דהיינו קודם שיגיע שעת המנחה דאל"כ היו צריכין להתפלל תפלת המנחה קודם והר"י אומר דאינו צריך דהא דקאמר שיתפלל תפלת המנחה קודם היינו כשיש לו לעשות צרכיו שלא יוכל להתפלל תפלת המנחה בזמנה וצריך להתפלל שניהם מיד כגון שהיה לו לילך לסעודה גדולה כמו לנשואין ומתיירא שמא ימשוך בסעודתו או שישתכר אבל אם היה לו שהות להתפלל אחר תפלת מוסף תפלת המנחה בזמנה אין לו להקדים תפלת המנחה אלא יתפלל כסדר מוסף ואח"כ מנחה.

ז. שו"ע (סימן תפט סעיף ב) - בליל שני אחר תפלת ערבית מתחילין לספור העומר. [ביאור הלכה (שם) - בחק יעקב ס"ק ט"ז כתב דמדינא צריך להקדים ק"ש ותפלה שהוא תדיר].

ח. שער הכוונות (חג הסוכות דרוש א) - והנה טוב הוא שאחר עלות השחר שהוא כבר יום קודם שתתפלל תטול הלולב בתוך הסוכה ותברך עליו ואח"כ הד' נענועים של הלל יהיו בבית הכנסת ומה טוב אם היה מתפלל בסוכה כדי שתתפלל ותטול הלולב בברכתו בשעה הראויה אליו שהוא אחר תפילת שחרית קודם ההלל.

ט. גמרא מנחות (מט, ב) - בעא מיניה ר' חייא בר אבין מרב חסדא ציבור שאין להן תמידין ומוספין אי זה מהן קודם היכי דמי אילימא תמידין דיומיה ומוספין דיומיה פשיטא תמידין עדיפי דהוו להו תדיר ומקודש.

י. גמרא שבת (כג, ב) - בעי רבא נר חנוכה וקידוש היום מהו קידוש היום עדיף תדיר או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא בתר דאבעיא הדר פשטה נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא. [תוס' ד"ה הדר - ונראה לרשב"א כשחל ר"ח טבת להיות בשבת שיש להפטיר בנרות דזכריה משום פרסומי ניסא ולא בהשמים כסאי שהיא הפטרת ר"ח ועוד כיון שהמפטיר קורא בשל חנוכה יש לו להפטיר מענין שקרא ומה שמקדימים לקרות בשל ר"ח משום דבקריאת התורה כיון דמצוי למיעבד תרוייהו תדיר ופרסומי ניסא עבדינן תרוייהו ותדיר קודם אבל היכא דלא אפשר למעבד תרוייהו פרסומי ניסא עדיף]. [רא"ש (פ"ב סימן יג) - וליתא להך סברא דודאי היכא דאי אפשר לקיים שניהם פרסומי ניסא עדיף אבל להקדים תדיר עדיף דאיכא לפרסומי ניסא באחרונה כמו בתחלה].

יא. משנה שבת (קטו, א) - מפני מה אין קורין בהם מפני ביטול בית המדרש.

יב. ירושלמי (מגילה פרק ג הלכה ד) - הגע בעצמך שחל ט"ו להיות בשבת לקרות במגילת אסתר אין את יכול שאין קורין בכתבי הקודש אלא מן המנחה ולמעלה.

יג. שו"ע (סימן תרפא סעיף ב) - מדליקין נר חנוכה בבה"כ קודם ההבדלה. הגה: וכ"ש בביתו שמדליק ואח"כ מבדיל, שהרי כבר הבדיל בבה"כ. [משנה ברורה (ס"ק ב - ג) - דאף דמצות הבדלה תדירה מ"מ כל מה דנוכל לאחר לצאת מן השבת עדיף טפי וגם בהדלקה יש פרסומי ניסא ואם שכח אתה חוננתנו יאמר המבדיל בין קודש לחול ואח"כ ידליק וכו'. ודע דט"ז ועוד כמה אחרונים שעומדים בשיטתו פליגי על עיקר דינו של המחבר ורמ"א וס"ל דמצות הבדלה קודמת לנר חנוכה משום דהיא תדירה. ועיין בבה"ל שהבאנו דיש בזה דיעות בין הראשונים וע"כ בבהכ"נ אין לשנות המנהג שנהגו בישראל להדליק מקודם ואח"כ להבדיל ובבית דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד]. [ט"ז (ס"ק א) - כל זה כתבתי לרווחא דמילתא אם נאמר דיש כאן מעלת אפוקי יומא אבל לפי הנראה שאין בנדון דידן של חנוכה ושבת שום מעלה מחמת אפוקי יומא דהרי אין שייך לומר כאן שלא יהא שבת משוי עליו שהרי כשמברך להדליק נר של חנוכה ממילא הוא פורק מעליו עול של שבת בברכה זו והיאך תאמר שהוא עדיין בקדושת שבת]. [הגהות חתם סופר (שם) - דברכת נר בלי נוסח הבדלה לא הוי סילוק שבת].

יד. גמרא פסחים (קה, ב) - שאני לן בין עיולי יומא לאפוקי יומא עיולי יומא כל כמה דמקדמינן ליה עדיף ומחבבינן ליה אפוקי יומא מאחרין ליה כי היכי דלא ליהוי עלן כטונא.

טו. ספר גאון יעקב (להג"ר יעקב שפירא זצ"ל, סימן ד) - ואך בהבדלה תדירא מכל מקום שאני אפוקי יומא דכל כמה דמצינו לאחורי מאחרין לאו בתורת דחיה היא דודאי חיוב קדימת תדיר אינו נדחה מן מעלת אפוקי יומא דאין בו שום חיוב אלא טעמא דמילתא דהבדלה לא שייך לדון דין חיוב קדימה כל מפני מעלת תדיר, דכללא דאיכא בידינו דכל התדיר וכו' אינו שייך אלא בכל מצוה דהזריז בהן הרי זה משום וכדקיי"ל זריזין מקדימין למצות וכו', אבל במצות הבדלה דהזריזות בעשייתה היא לגריעותא ואדרבה מצוה לאחרה כל כמה דאפשר הרי לא שייך כלל לדון בה דין קדימה וכו'. ועפ"ז מיושב וכו' מה שהקשה הט"ז וכו' מהא דתניא וכו' דבית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום משום דברכת היין תדירא וברכת היום אינה תדירא הרי דחזינן דלבית הלל מעלת תדיר דוחה למעלת קדימת עיילי יומא וכמו שכתב דמעלת תדיר למעלת אחר אפוקי יומא וכו'. ולפי מה שכתבנו דהא דנר חנוכה קודם להבדלה לאו משום דמעלת איהור אפוקי יומא דוחה למעלת תדיר אלא משום דאין כאן תורת קדימת תדיר כלל לא קשיא מידי דזהו שייך דוקא באפוקי יומא.

טז. ביאור גר"א (סימן תרעא סעיף ז) - ובבית הכנסת מניחו בכותל דרום ומדליקים ומברכין משום פרסומי ניסא וכו' ראייה מהלל בלילי פסחים שנתקן על הכוס ואומרים בבית הכנסת משום פרסומי ניסא.

יז. שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן שלו) - וביאור הדבר נראה שבחוץ הפירסומי ניסא כל זמן שעוברין מבחוץ, ומדליקין בהתחלת הזמן שיאיר טפי, ובבית הכנסת שההדלקה לציבור ראוי טפי להדליק בזמן שהציבור בביהכ"נ ולכן מדליקין מיד לאחר מנחה, שאז הציבור נמצא יותר עד צאתם מבית הכנסת לאחר מעריב ורבין הרואין. (ומסברא וכו' דזה רק אם הציבור שבבית הכנסת ממשיכים להישאר להתפלל מעריב מיד או נשארים שמה לשיעורים אז מדליקין תיכף אחר מנחה והפירסומי ניסא נמשך עד צאתם, אבל כשעוזבים מיד שאין הפירסומא ניסא בלילה אלא מבעוד יום בלבד דשייך ליום שעבר אף שחוזרים ומתקבצים למעריב נראה דעדיף להדליק נ"ח בברכה לפני מעריב דוקא) וכו'. וחידוש שמעתי שבבריסק נהגו לדקדק להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת במוצאי שבת קודש לפני קדיש תתקבל, והטעם הסביר הגר"ח זצ"ל שעדיין שם "ציבור דתפלה" עליהו, עד גמר התפלה באמירת קדיש תתקבל, ומצותה בציבור דוקא שכך תיקנו, והכוונה נראה דכמו דתיקנו "על הניסים" בתפלה תיקנו הדלקת נ"ח בביהכ"נ! שמתפללים, ולכן עדיף שתהא ברכות הדלקת נ"ח וההדלקה באמצע התפלה והיינו לפני קדיש תתקבל, משא"כ כל לילה לאחר מנחה הציבור עומדים למעריב וכו', ולפי"ז כ"ז כשעומדים כדי להתפלל חשיב כציבור דתפלה, משא"כ כשעומדים להתפזר ולהתקבץ אח"כ.